

Effect of Family-centered Intervention Based on Quinn Program on Attachment of Preschool Children

Bazoolnejad M¹, Mohammadzadeh J*², Ahmadi V¹, Sayemiri K¹, Mami Sh¹

1. Department of Psychology, Faculty of Humanities, Ilam Branch, Islamic Azad University, Ilam, Iran

2. Department of Social Science, Faculty of Human Science, Ilam University, Ilam, Iran.

* *Corresponding author.* Tel: +989183430081, E-mail: jahansham252@gmail.com

Received: Mar 11, 2019 Accepted: Oct 12, 2019

ABSTRACT

Background & Aim: Recent studies indicate the importance of early childhood in future development of the child. The attachment between mother and child is the beginning of development in many cognitive and social areas. The threat of this mutual relationship negatively impacts the child's ability for communication with outside world. The aim of this research was to determine the effect of family-centered intervention based on Quinn Program on preschool children attachment.

Methods: The research method in this study was quasi-experimental with pretest-posttest follow-up design and control group. The study population consisted of all mothers of 5-year-old children in kindergartens of district 3 of Tehran between 2017-2018. Among them, 80 mothers were selected by cluster sampling method and randomly assigned into two groups of 40 individuals. The research instrument was child attachment security questionnaire of attachment Q-set (1987). The experimental group was subjected to 17 sessions of 90-minute training with Quinn program. Data were analyzed using covariance analysis with repeated measures.

Results: The research showed that before the intervention, there was no significant difference in average attachment scores between two experimental and control groups, while after the intervention, there was a significant difference between the mean of attachment scores in two groups ($p < 0.01$).

Conclusion: This intervention had a significant effect on the attachment of preschool children, so it is suggested that counselors and therapists to use this family-centered method based on Quinn program in order to improve the children attachment.

Keywords: Family-centered Intervention, Quinn Program, Attachment, Preschool Children

تأثیر مداخله خانواده محور بر اساس برنامه کوئین بر دلبستگی کودکان پیش دبستانی

معصومه بذول نژاد^۱، جهان‌شاه محمدزاده^{۲*}، وحید احمدی^۱، کورش سایه میری^۱، شهرام مامی^۱

۱. گروه روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

۲. گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

* نویسنده مسئول. تلفن: ۰۹۱۸۳۴۳۰۰۸۱ ایمیل: jahansham252@gmail.com

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش‌های اخیر نشان دهنده اهمیت سال‌های اولیه کودکی بر تحول آینده کودک است. دلبستگی بین مادر و کودک، سرآغاز تحول در بسیاری از قلمروهای شناختی و اجتماعی است. تهدید این رابطه متقابل به تأثیر منفی بر توانمندی کودک در برقراری رابطه با دنیای خارج منجر می‌شود. این پژوهش با هدف تعیین تأثیر مداخله خانواده محور بر اساس برنامه کوئین بر دلبستگی کودکان پیش دبستانی انجام گرفت.

روش کار: روش تحقیق در این پژوهش، نیمه تجربی از نوع پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل تمامی مادران دارای کودک پنج ساله در مهدهای کودک منطقه ۳ شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ بودند. از بین آنها تعداد ۸۰ نفر از مادران به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه ۴۰ نفری قرار گرفتند. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه میزان امنیت دلبستگی کودک کیوست (۱۹۸۷) بود. گروه آزمایش در ۱۷ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای تحت آموزش برنامه کوئین قرار گرفتند. داده‌ها با استفاده از تحلیل کواریانس با اندازه‌گیری مکرر تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که قبل از مداخله، بین دو گروه آزمایش و کنترل از نظر میانگین نمرات دلبستگی تفاوت معناداری وجود نداشت، در حالی که بعد از مداخله اختلاف معناداری بین میانگین نمرات دلبستگی در دو گروه، مشاهده گردید ($p < .01$).

نتیجه گیری: این مداخله تأثیر معناداری بر دلبستگی کودکان پیش دبستانی داشت، بنابراین پیشنهاد می‌شود مشاوران و درمانگران برای بهبود دلبستگی کودکان از روش خانواده محور بر اساس برنامه کوئین استفاده نمایند.

واژه‌های کلیدی: مداخله خانواده محور، برنامه کوئین، دلبستگی، کودکان پیش دبستانی

دریافت: ۹۷/۱۲/۲۰ پذیرش: ۹۸/۷/۲۰

مقدمه

فزاینده‌ای که خانواده‌ها و والدین کودکان بر رشد روانی آنها قائل هستند و با تأکید بر اینکه رشد و پرورش کودکان، بر مبنای رشد سالم آنها در دوران کودکی پایه‌ریزی می‌شود، شناسایی عوامل مؤثر در رشد روانی آنان می‌تواند به پیشگیری از اختلالات رفتاری در بزرگسالی منجر شود (۲). نتایج

در دو دهه گذشته، علاقه به تحول^۱ روانشناختی کودکان به سرعت افزایش یافته که یکی از دلایل آن آمار هشداردهنده‌ای است که درباره اختلالات روانی کودکان ارائه می‌شود (۱). با توجه به اهمیت

^۱ Development

لاندری^۹، پاسخگویی را یک جنبه از حمایت والدین توصیف می‌نماید که نقش مهمی در ایجاد رشد متعادل کودکان دارد (۱۰). دلبستگی کودک به مادر تعیین کننده اثرات طولانی مدتی است که شالوده روابط بعدی کودک با والدین و همچنین مناسبات اجتماعی و عاطفی او قرار می‌گیرد (۱۱). دینیتا^{۱۰} و همکاران اذعان می‌دارند که خانواده زمینه اولیه‌ای برای الگوهای دلبستگی و استراتژی‌های سازگاری هیجانی محسوب شده و ارتباط با دیگران و دیر اجتماعی شدن را تعیین می‌کنند (۱۲). دلبستگی معمولاً بین ۶ تا ۱۲ ماهگی شکل می‌گیرد (۱۳). به اعتقاد فلن^{۱۱} و همکاران، سه سال اول زندگی برای توسعه اجتماعی، عاطفی و شناختی و عموماً سلامت روان فرد بسیار مهم است (۱۴). همچنین شیروانیان^{۱۲} و همکاران نیز تاثیر دلبستگی اولیه کودک و بزرگسال بر رشد اجتماعی، احساسی و شناختی کودک را بسیار مهم دانسته اند (۱۵).

نتایج تحقیق اندراده^{۱۳} و همکاران نشان می‌دهد که مداخلات رشد شناختی، کیفیت محیط و رابطه مراقب- کودک را بهبود می‌بخشد (۱۶). برنامه‌های مداخله‌ای جامع رشد، مهمترین منبع اجتماع برای ارتقای مهارت‌های کودکان است. تحقیقات لوجکاسک^{۱۴} و همکاران نشان داد اگرچه این کودک است که برای درمان مدنظر قرار می‌گیرد، اما مادر به دلیل اصلی شکل‌گیری دلبستگی باید تحت تمرکز اصلی درمان قرار گیرد (۱۷). نتایج پژوهش ودودی و همکاران بیانگر این مطلب است که برنامه بهبودبخشی روابط والد- کودک باعث کاهش وابستگی و افزایش نزدیکی در روابط والد- کودک می‌شود (۱۸). زراعتی و همکاران نیز معتقدند که

پژوهش‌های اخیر که نشان‌دهنده اهمیت سال‌های اولیه کودکی بر تحول آینده او است، موجب تمرکز فراتر از حد معمول بر تجارب اولیه و به ویژه روابط کودک با مراقب اولیه خود شده است. روابط حمایت کننده اولیه کودک- مراقب می‌تواند هموارکننده مسیر تحولی آینده کودک به‌ویژه در زمینه مهارت‌های اجتماعی و سلامت روانی باشد (۳). نظریه دلبستگی را می‌توان مطرح‌ترین رخداد در زمینه تعامل کودک- مراقب در نظر گرفت. نظریه دلبستگی و سازه‌های اصلی آن یعنی حساسیت مادرانه^۱ و مدل‌های کاری درونی^۲، نقش مهمی در تبیین مشکلات دوران کودکی دارد (۴). بر اساس نظریه باج^۳ و همکاران، کیفیت دلبستگی کودک- والد، پیامدهای غیرقابل برگشتی بر رشد کودک دارد (۵). این نظریه، رابطه مادر- کودک را بر اساس نیازهای بنیادین حفاظت و امنیت توضیح می‌دهد (۶). به نظر بالبی^۴ انسان با یک سیستم رفتاری دلبستگی به وجود می‌آید که رفتار نزدیکی انسان به دیگران را با انگیزه می‌کند. هدف نهایی این سیستم کسب امنیت و آرامش ناشی از نزدیکی به نگاره دلبستگی^۵ است. امنیت یا از طریق نزدیکی به نگاره دلبستگی و یا از طریق تجسم درونی^۶ این نگاره تامین می‌شود (۷). به اعتقاد بالبی، مدل‌های کاری درونی که هسته مرکزی سازمان دلبستگی است به صورت مستمر مورد تجدید نظر قرار می‌گیرد تا سازش‌یافتگی موفق کودک را با محیط، بهبود بخشد (۸). بالبی معتقد بود رابطه مادر- کودک، محور آرامش و امنیت کودک بوده و تجربه داشتن یک رابطه مثبت با مادر، مقدمه لازم برای اکتشاف‌گری^۷ و سازش^۸ بهنجار است (۹).

¹ Maternal Sensitivity

² Internal Working Models

³ Busch

⁴ Bowlby

⁵ Attachment Figure

⁶ Internal Representation

⁷ Exploration

⁸ Adaptation

⁹ Landry

¹⁰ Doinita

¹¹ Follan

¹² Shirvanian

¹³ Andrade

¹⁴ Lovechask

تعیین تأثیر مداخله خانواده محور بر اساس برنامه کوئین بر دلبستگی کودکان پیش دبستانی انجام شد.

روش کار

این پژوهش از نوع نیمه تجربی با طرح پیش آزمون-پس آزمون و با گروه کنترل بود. جامعه آماری مشتمل بر تمامی مادران دارای کودک ۵ ساله حاضر در مهدهای کودک منطقه ۳ شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ بودند. نمونه گیری با روش تصادفی خوشه‌ای انجام شد. بدین صورت که از مهدکودک‌های منطقه ۳ شهر تهران، ۲ مهدکودک به طور تصادفی انتخاب شده و از هر مهد تعداد ۴۰ نفر از مادران که تمایل به همکاری داشتند، گزینش شده و به صورت تصادفی در دو گروه ۴۰ نفری قرار داده شدند. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول اندازه نمونه برای مقایسه دو میانگین^۷ استفاده گردید (۲۵). برای برآورد حجم نمونه به پیشینه تحقیق مراجعه شد. چون فرضیه تحقیق ۲ دامنه بود، $\beta = 0.10$ و $\alpha = 0.05$ در نظر گرفته شد؛ همچنین تحقیقات قبلی انحراف معیار را $S = 5$ برآورد نموده بودند، بدین ترتیب تعداد ۸۰ نفر انتخاب گردید.

برای انجام کار ابتدا مجوزهای لازم از بهزیستی تهران شمال گرفته شد. پس از اعلام آمادگی مدیریت مهدهای کودک مولود، جلسه توجیهی برای والدین کودکان برگزار شد؛ اطلاعات مورد نیاز در مورد هدف پژوهش به آنها ارائه و رضایت‌نامه کتبی از والدین اخذ گردید. تعداد ۸۰ کودک که مادرانشان تمایل به همکاری داشتند، گزینش شده و به صورت تصادفی ساده در دو گروه ۴۰ نفری قرار داده شدند. ملاک‌های ورود به پژوهش قرار داشتن کودک در محدوده سنی ۵ سال، داشتن حداقل تحصیلات دیپلم برای مادر و اعلام رضایت کتبی جهت شرکت و همراهی آنان در مراحل بازی؛ و ملاک

اجرای برنامه مراقبت خانواده محور بیش از روش معمول مراقبتی، منجر به افزایش دلبستگی می‌شود (۱۹).

برنامه آموزشی کوئین یک برنامه آموزشی جامع، کارآمد و تعاملی میان والدین و کودک جهت توانمندسازی شناختی است که آزمون‌های هوش برای سنجش آنها طراحی شده‌اند. این برنامه برگرفته از نظریاتی چون بینه^۱ (۱۹۰۰)، گاردنر^۲ (۱۹۸۳)، گلمن^۳ (۱۹۹۵)، نیزبست^۴ (۲۰۰۹) و سابوتنیک^۵ می‌باشد. برنامه آموزشی کوئین بر اساس برنامه توانمندسازی شناختی و هوش افزایشی کوئین ویژه مادران دارای فرزند زیر ۶ سال نوشته شده است. این برنامه شامل ۷ مهارت پایه و اساسی شامل مهارت زبانی، دانش / درک مطلب، حافظه، توانایی ریاضی، استدلال دیداری فضایی، مهارت شناختی و مهارت‌های حرکتی ظریف می‌باشد. علاوه بر مهارت‌های فوق، پنج ویژگی کودکان خردسال شامل کنجکاوی، سرسپردگی، پشتکار، تحمل شکست و خودکنترلی نیز پرورش داده می‌شود (۲۰). آموزش برنامه کوئین مبتنی بر بازی است (۲۱). رید^۶ اذعان می‌دارد که کودکان دارای سبک دلبستگی نالایمن در بازی تخیلی و خلاق، مشکل دارند (۲۲). بازی نه تنها بر رفتارهای هوشمندانه کودک، بلکه بر ساختار فیزیولوژیکی مغز او تأثیر غیرقابل انکاری داشته (۲۳) و می‌تواند رشد حسی، حرکتی و شناختی کودک و مهارت‌های اساسی او را به گونه‌ای مثبت تحت تأثیر قرار دهد (۲۴).

با توجه به نقش دلبستگی و رشد شناختی در زندگی کودکان و با عنایت به اینکه در این زمینه پژوهش مستقیمی صورت نگرفته است، این مطالعه با هدف

¹ Binet

² Gardner

³ Goleman

⁴ Nisbett

⁵ Sabotnik

⁶ Read

$$7 \quad n = \left[\frac{2(z_{1-\alpha} + z_{1-\beta})\sigma}{(\mu_1 - \mu_2)} \right]^2$$

خروج، غیبت بیش از دو جلسه در دوره آموزشی بود. در ابتدا، آزمون روی مادران هر دو گروه انجام و نمرات آن جهت پیش‌آزمون ثبت گردید. سپس برای گروه آزمایش، مداخله خانواده محور بر اساس برنامه کوئین در ۱۷ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای و هفته‌ای یک جلسه به صورت گروهی انجام شد. در مورد گروه کنترل، برنامه روتین مهد کودک (آموزش واحد کار مهد کودک) اعمال گردید. بلافاصله و ۳ ماه بعد پس از اتمام این جلسات آموزشی، مطابق روش پیش‌آزمون، مجدداً نمره دلبستگی برای دو گروه کنترل و آزمایش اندازه‌گیری شد.

طرح آموزشی، یک الگوی برگرفته از کتاب «آزمون برای مهد کودک»^۱ تالیف کارن کوئین بود (۲۰). آموزش این برنامه با شیوه رابطه محور و رفتاری می‌باشد که توسط محقق در ۲ شعبه مهد کودک مولود در شهر تهران ارائه گردید. محقق در هر جلسه ابتدا موارد مورد بحث را مشخص می‌کرد، مهارت‌های جدید را آموزش داده و تکالیفی برای اجرا در فاصله بین جلسات معین می‌نمود. مادران موظف بودند که در فاصله بین دو جلسه، تمرین‌های تعیین شده در خانه را به طور عملی انجام داده و در هر جلسه، گزارشی از روند انجام آن تکلیف را بیان کنند. در ۶ جلسه اول، مداخله روی مادران اعمال گردید و از جلسه هفتم، روی مادر و کودک اجرا شد. به منظور رعایت کردن ملاحظات اخلاقی آزمودنی‌ها، پرسشنامه‌های آنها کدگذاری و اصول اخلاقی مانند محرمانه ماندن اطلاعات و رازداری کاملاً رعایت شد. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه میزان امنیت دلبستگی کودک کیو-ست^۲ (۱۹۸۷) استفاده شد. این

پرسشنامه توسط واترز و دن^۳ (۱۹۸۵) ساخته شده است (۲۶). این پرسشنامه شامل ۹۰ گزینه بوده و هر گزینه در یک طیف لیکرت ۹ درجه‌ای نمره‌گذاری می‌شود. به طوری که مشاهده‌گر (مادر)، رفتار کودک را مشاهده کرده و گزینه‌ای که ویژگی کودک را نشان می‌دهد در یک طیف لیکرت ۹ درجه‌ای، درجه‌بندی می‌کند. نحوه نمره‌دهی به این صورت است که میانگین نمرات تمام کودکان در هر یک از سوالات محاسبه می‌گردد و سپس همبستگی نمرات هر کودک در ۹۰ گزینه با ۹۰ میانگین حاصل از ۹۰ سوال محاسبه می‌گردد. نمرات ضرایب همبستگی در طیف ۱- (ناایمن ترین دلبستگی کودک) تا ۱+ (ایمن ترین دلبستگی کودک) گسترده خواهد بود. ون ایجنندورن^۴ و همکاران در یک فراتحلیل، روایی این ابزار را بررسی کردند. روایی ابزار دلبستگی نشان داد که اعتبار مشاهده‌گر ابزار مشاهده‌ای دلبستگی با موقعیت ناآشنای اینسورث^۵ همسانی دارد ($r=0/31$) و در استفاده از ابزارهای اندازه‌گیری حساسیت والد هم اعتبار پیش‌بین بالایی دارد ($r=0/39$) (۲۷). در پژوهش تبعه امامی نتایج روایی، مطلوب و برابر $0/88$ را نشان داد. همچنین، همسانی درونی از طریق آلفای کرونباخ محاسبه گردید که برابر $0/83$ به دست آمد (۲۸).

لازم به ذکر است که در پژوهش حاضر، چون کودکان قادر به نگارش نبودند، آزمون توسط مادران پاسخ داده شد. محتوی آموزشی دوره در جدول ۱ آمده است.

³ Waters & Deane

⁴ Van Ijzendoorn

⁵ Ainsworth Strange Situation

¹ Testing for Kindergarten

² Q-set Attachment Security Questionnaire

جدول ۱. خلاصه محتوای جلسات آموزشی

جلسه	عنوان جلسه	محتوی برنامه آموزشی
۱	معارفه و قرارداد آموزشی	آشنایی و معارفه اعضای گروه با درمانگر و با یکدیگر، بیان قوانینی که رعایت آن در گروه الزامی است، بیان هدف‌های کلی و جزئی طرح پژوهشی، اجرای پیش‌آزمون
۲	توضیح جزئیات طرح آموزشی	معرفی پروژه کوئین و آشنایی مادران با فرایند شکل‌گیری دلبستگی و عوامل رفتار مادرانه مؤثر بر دلبستگی، تأثیر دلبستگی بر رشد شناختی
۳	آموزش مادران در مورد حساسیت به علائق کودک	پیروی از کودک خود، انتخاب و اجرای کارهای مورد علاقه و کودک پسند، همراه نمودن فعالیت‌ها با علائق کودک، شناسایی سبک یادگیری کودک، جایگزین نمودن فعالیت‌های تقویت‌کننده مهارت‌های مشابه به جای فعالیت فعلی
۴	آموزش تکنیک‌های ایجاد لذت در تعامل با کودک	اختصاص وقت زیاد به بازی، خوش‌گذراندن هنگام کار با کودک، وارد نمودن بازی‌ها در فعالیت‌ها و زندگی روزمره، دادن پاداش بعد از پیشرفت کودک در فعالیت
۵	آموزش رفتارهای گرمی بخش به مادران	آموزش گفتگوی عاطفی بین مادر و کودک، رفتارهای تحسین‌آمیز توسط مادر، توجه به پیشرفت کودک از طرف مادر
۶	آموزش تکنیک‌های کاهش کنترل منفی و دستوردهی مادر	آماده نکردن کودک به صورت اورژانسی در یک دوره آموزشی کوتاه‌مدت، شروع آموزش بر اساس توانایی فعلی کودک، آموزش در بافت و زمینه، آموزش تحمل ملامت و دلزدگی به کودک
۷	آموزش بالا بردن سطح مهارت‌های زبانی	بازی تعویض قافیه، دینگ دینگ، صدای ربات، با این حرف شروع می‌شود، ورد جادویی، به چند روش می‌تونی ... رو توصیف کنی؟ اون چیه که ... شباهت‌ها و تفاوت‌ها، چراغ سبز، چراغ قرمز، اجازه هست؟ مسأله‌های شنیداری، مشکل این داستان چیه، دستورات تک مرحله‌ای، دو مرحله‌ای و سه مرحله‌ای، عروسک‌های سخنگو، نمایش آسان / دشوار
۸	آموزش بالا بردن دانش / درک مطلب	آموزش رنگ‌ها، خواندن اشعار الفبا و اعداد، آموزش حروف، لمس حروف و اعداد، حروف اسفنجی، شکار تخم مرغ حروف، ساختن پوستر الفبای شخصی، حرف کلوچه‌ها، مجسمه‌های حروف، رئیس می‌گه، نمایشگاه فصل‌ها، این چیه؟ مژه کن، بی صدا قدم بزن، پیش‌بینی وضع هوا، چه بویی می‌آد؟ ساعت چنده؟ همه چیز درباره‌ی من
۹	آموزش بالا بردن حافظه	دارم می‌رم خونه مادربزرگ، چی خوندم، رشته اعداد، زمزمه‌ها، سامی خنگول، امروز چطور بود؟ جورچین عکس‌های خانه و خانواده، تقلید کن، چی کم داره؟ مشکل کجاست؟ شعبده بازی با فنجان، الگوهای حافظه، ساز بزن ظرف جادویی، مارکوپولو، بزرگتر / کوچکتر، الگوهای مهره چینی، الگوی چینش کلوچه‌ها، الگوهای بدن، جدول رشد، بازی با آب، کلکسیون، جورسازی با کاغذهای چسبان، داستان خر‌سها، پازل‌های اشکال، شکل مواد خوراکی، تقلید اشکال، طرح من را کپی کن، بلوک‌های پلاستیکی مخصوص چینش (موسوم به بلوک‌های پارکتی)، پازل‌های قاب دار و بی قاب، اندازه‌گیری، تصاویر مخفی، بلوک‌های پلاستیکی، کره زمین
۱۱	آموزش بالا بردن سطح توانایی ریاضی	چیزهای قابل دسته‌بندی، جفت و جور کن، دسته‌بندی اسباب بازی‌ها، حدس بزن تا به جواب برسی، شمارش، بشمار و مقایسه کن، پیام محرمانه، شمارش برای کشف شی پنهان، جمع و تفریق‌های ذهنی، بازی خریدار و فروشنده
۱۲	آموزش بالا بردن مهارت‌های شناختی	کارت‌های اطلاعات عمومی، کتاب‌های مربوط به تفکر انتقادی، سؤال‌های تفکر برانگیز، مسائل درست / غلط، لطیفه و چیستان، هر چیزی که در مورد ... می‌دونی به منم یاد بده، پنج دلیلی که چرا ... تصاویر دیالوگی، ابرها و ستاره‌ها را تماشا کن
۱۳	آموزش بالا بردن مهارت‌های حرکتی ظریف	برش زدن، خمیر بازی، تمرین کشیدن اشکال، تمرین نوشتن حروف، نقاط را به هم وصل کن، اسباب بازی‌های ساخت و ساز، انبرک‌های کند و بی نوک، در ظرف ریختن، افشانه، دسته‌بندی با یک دست، شیر یا خط، ریاضی اسفنجی، تا زدن کاغذ، آموزش بستن بند کفش و ساختن گردنبندی از گیره‌های کاغذ، بازی‌های کارتی
۱۴	آموزش بالا بردن سطح کنجکاوی، سرسپردگی به علائق خود و پشتکار	نیازها و احساسات خود را ابراز کن، وانمود کن، نقش ایفا کن، کارهای روزمره را دنبال کن، با دیگران شریک شو، تلاش و استقامت کن، داستان تلاش دانشمندان و موفقیت ناشی از آن
۱۵	آموزش بالا بردن سطح خودکنترلی کودک	یخ بزن / ذوب شو، گوش بده و واکنش نشان بده، برای پاداش بزرگتر و دیرباب تر تلاش کن، هنگامی که خواسته می‌شود، اسباب بازی‌هایت را کنار بگذار، انجام کلکاری، هر وقت عقربه ساعت به اینجا رسید من چیزی را که می‌خواهی به تو می‌دهم، مرتبط کردن مدت زمانی که کودک باید صبر کند با تکمیل فعالیت خودمان، پیروی از قوانین
۱۶	آموزش بالا بردن سطح تحمل شکست	برای حل مشکلات از گفتگو و مصالحه استفاده کن، هنگام عصبانیت به جای واکنش‌های فیزیکی از کلمات استفاده کن، الان نمی‌توانم کمک کنم، باید صبر کنی اول ... رو انجام بدم، مسئولیت اتمام تکالیف را به تنهایی بپذیر
۱۷	جمع بندی و تثبیت	خلاصه کردن مباحث مطرح شده در طول برنامه، جستجوی مسائل حل نشده در اعضای گروه، قدردانی و سپاسگزاری از حضور اعضای گروه در جلسات، اجرای پس‌آزمون

یافته‌ها

نتایج نشان داد که ۶۶/۳ درصد (۵۳ نفر) از مادران دارای ۲ فرزند بوده و بیشتر آنها تحصیلات دیپلم داشتند (۴۷/۵٪). همچنین بیشتر کودکان مورد بررسی، دختر بودند (۵۷/۵٪). در خصوص

وضعیت دل‌بستگی کودک- والد در دو گروه مورد بررسی، نتایج نشان داد که میانگین نمرات دل‌بستگی در گروه آزمایش در مراحل پس‌آزمون و پیگیری افزایش داشته در حالی که این افزایش در گروه کنترل، قابل توجه نبود (جدول ۲).

جدول ۲. میانگین نمرات دل‌بستگی در کودکان مورد مطالعه

مراحل	پیش‌آزمون	پس‌آزمون	پیگیری
گروه	کنترل	کنترل	کنترل
دل‌بستگی	۰/۲۱±۰/۲۵	۰/۳۵±۰/۲۹	۰/۰۷±۰/۲
	آزمایش	آزمایش	آزمایش
	۰/۰۳±۰/۲۲	۰/۲۲±۰/۳	۰/۱۳±۰/۲۳

جهت استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس، ابتدا پیش‌فرض‌های آزمون با اندازه‌گیری مکرر بررسی شد. بررسی نتایج آزمون ام‌باکس و پیش‌فرض آزمون کرویت موجلی، نشان داد که پیش‌فرض آزمون با توجه به سطح معناداری $p > 0.05$ برقرار

است. نتایج آزمون لوین نیز حاکی از آن بود که مفروضه همگنی واریانس‌های خطای متغیرهای پژوهش در مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری به خوبی رعایت شده است ($p > 0.05$) (جدول ۳).

جدول ۳. نتایج همگنی کوواریانس، کرویت موجلی، همگنی واریانس‌های نمرات دل‌بستگی در دو گروه

متغیر	ام‌باکس (F)	کرویت موجلی (خی دو)	لوین
دل‌بستگی	۱۰/۶۱ (۱/۶۹) $p=0.118$	۰/۹۴ (۴/۰۵) $p=0.132$	پس‌آزمون ۱/۶۵ $p=0.202$
			پیش‌آزمون ۰/۱۵ $p=0.700$
			پیگیری ۱/۵۷ $p=0.213$

در مرحله بعد، آزمون تحلیل کوواریانس با اندازه‌گیری مکرر برای بررسی تفاوت بین دو گروه آزمایش و کنترل استفاده گردید. نتایج نشان داد که نمره متغیر پژوهش در سه زمان (پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری)، تفاوت معناداری با هم دارد ($p < 0.05$). همچنین بین نمرات عامل (پیش‌آزمون،

پس‌آزمون و پیگیری) و گروه‌ها در متغیرهای پژوهش، تفاوت معناداری مشاهده شد ($p < 0.05$). بنابراین نمرات متغیر پژوهش در مرحله پس‌آزمون و پیگیری در مقایسه با پیش‌آزمون، به طور معناداری تغییر کرده است (جدول ۴).

جدول ۴. آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیره با اندازه‌گیری مکرر برای اثرات درون گروهی و تعامل (لامبدای ویلکز)

متغیر	عامل	مقدار	F	سطح معناداری	مجذور اتا
دل‌بستگی	زمان	۰/۷۶	۱۱/۹۷	۰/۰۰۱	۰/۲۳۷
	تعامل گروه و زمان	۰/۸۳	۷/۴۱	۰/۰۰۱	۰/۱۶۲

در ادامه، تفاوت متغیر پژوهش در گروه آزمایش و کنترل بررسی شد که نتایج آن در جدول ۵ گزارش شده است. نتایج مندرج در جدول نشان می‌دهد که

اثرات اصلی عضویت گروهی (آموزش مداخله خانواده محور بر اساس برنامه کوئین در مقابل عدم ارائه آموزش) در گروه‌های پژوهشی در مجموع، از

نمرات متغیر پژوهش گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل، معنادار بود.

نظر نمرات دل‌بستگی تفاوت معناداری را نشان می‌دهند ($p < .05$). به عبارت دیگر آموزش مداخله خانواده محور بر اساس برنامه کوئین بر افزایش

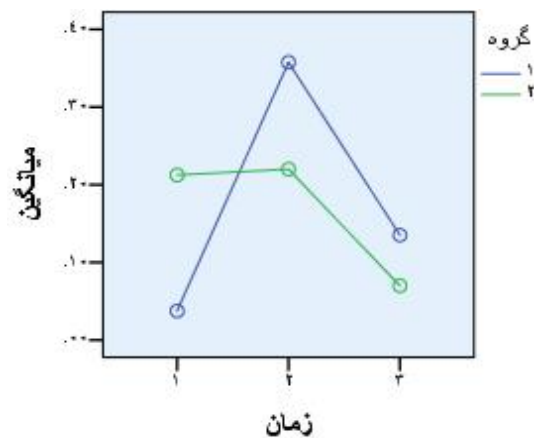
جدول ۵. آزمون تحلیل کواریانس بین آزمودنی و درون آزمودنی با اندازه گیری مکرر

متغیر	عامل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	مجذوراتا	توان آزمون
دل‌بستگی	زمان	۱/۶۵	۲	۰/۸۲	۱۳/۰۰	۰/۰۰۱	۰/۱۴۳	۰/۹۹۷
	زمان × گروه	۱/۰۷	۲	۰/۵۳	۸/۴۱	۰/۰۰۱	۰/۰۹۷	۰/۹۵۵
	خطا	۹/۱۹	۱۵۵	۰/۰۶۴				
گروه	گروه	۰/۵۷	۱	۰/۵۷	۱۰/۷۲	۰/۰۰۲	۰/۱۲۱	۰/۸۹۹

و زراعتی و همکاران، همسو است (۱۱، ۱۹-۱۴). نتایج پژوهش ودودی و همکاران، نشان داد که برنامه بهبودبخشی روابط والد- کودک باعث کاهش وابستگی و افزایش نزدیکی در روابط آنها شده است (۱۸). زراعتی و همکاران نیز به این نتیجه رسیدند که اجرای برنامه مراقبت خانواده محور بیش از روش معمول مراقبتی منجر به افزایش دل‌بستگی می‌شود (۱۹).

در تبیین نتایج به دست آمده می‌توان چنین بیان نمود که والدین بعد از کسب آگاهی و مهارت‌های مربوطه، زمینه‌ای را فراهم ساختند تا کنجکاوی و پرسشگری در کودکان افزایش یافته و روابط والد- کودک تقویت گردد. کودکان در پژوهش حاضر با دامنه‌ای از تکالیف مواجه شدند که نمی‌توانستند به تنهایی از پس آن برآیند؛ ولی با کمک فرد ماهرتر (مادر) قادر به انجام آن شدند. مادران نیز با افزایش شناخت درباره توانایی‌ها و زمینه‌های مورد علاقه کودک، مسایل شناختی برنامه کوئین را در حد توانایی کودک مطرح می‌نمودند. آنان مطالب را از آسان به سخت دسته‌بندی می‌کردند تا اشتیاق کودک تحریک شود. این مادران هنگام کار، کودک را تحسین نموده و با گفتن جملاتی از قبیل «من از تو ناامید نمی‌شوم» یا «می‌توانی به روش‌های دیگر برای حل مساله فکر کنی؟» او را به ادامه کار تشویق می‌کردند. مادران با بازخورد دادن به کودک کمک

در آخر، با استفاده از نمودار نحوه روند تغییر میانگین متغیرهای پژوهش طی سه مرحله (پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری) و در دو گروه (آزمایش و کنترل) نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می‌گردد، دل‌بستگی در گروه آزمایش و کنترل، تفاوت معناداری داشت.

نمودار ۱. اثر تعامل زمان و گروه بر دل‌بستگی

بحث

هدف پژوهش حاضر تعیین تأثیر مداخله خانواده محور بر اساس برنامه کوئین بر دل‌بستگی کودکان پیش‌دبستانی بود. یافته‌ها نشان داد که مداخله آموزشی فوق منجر به افزایش دل‌بستگی کودکان پیش‌دبستانی شده است. این یافته با نتایج پژوهش شیروانیان و همکاران، دینیتا و همکاران، فلن و همکاران، لاندی، باج و همکاران، ودودی و همکاران

را نیز می‌توان از دیگر محدودیت‌های این پژوهش برشمرد.

نتیجه گیری

نتایج مطالعه حاضر نشان داد که آموزش مداخله خانواده محور کوئین موجب افزایش رفتارهای دلبستگی در کودکان پیش دبستانی می‌شود. بنابراین، مادران می‌توانند با بهره گیری از این برنامه در خانه، ضمن اینکه باعث ارتقاء رشد شناختی کودکان می‌شوند. به بهبود دلبستگی آنها نیز کمک نمایند. همچنین، مشاوران و درمانگران نیز می‌توانند برای بهبود دلبستگی کودکان از این برنامه استفاده کنند.

تشکر و قدردانی

این پژوهش برگرفته از رساله دکتری در رشته روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام با کد اخلاق IR.MUQ.REC.43794 می‌باشد که با کد IRCT38134 در سامانه تحقیقات کارآزمایی بالینی به ثبت رسیده است. بدینوسیله از مدیریت و پرسنل مهدکودک‌های مولود و تمامی مادرانی که در اجرای این پژوهش مشارکت داشتند تشکر و قدردانی می‌شود.

می‌نمودند که او منعطف‌تر عمل نماید. اگر کودک در انجام یک تکلیف دچار ناتوانی می‌شد، به صورت کاملاً ضمنی و غیرمستقیم به او کمک می‌کردند تا بتواند مساله را حل نماید. مادران اجازه نمی‌دادند کودک سرخورده شود و اگر او دچار شکست می‌شد، آن شکست را ریشه‌یابی نموده و به حل آن می‌پرداختند. آنها برای بهبود سطوح دلبستگی و مولفه‌های رشد شناختی از کودک خود می‌خواستند تا مطالبی که در مورد برنامه کوئین در مهدکودک یاد گرفته را به آنها هم یاد دهد. و در آخر، این مادران از هر فرصتی استفاده می‌نمودند تا برنامه کوئین را در فعالیت‌ها و زندگی روزمره وارد نمایند. بنابراین می‌توان گفت با استفاده از برنامه آموزشی کوئین، هنگامی که مادر راهنمایی و حمایت می‌کند، کودک به تعامل پرداخته و راهبردهای ذهنی را یاد می‌گیرد. این نزدیکی موجب شکل‌گیری هر چه بیشتر امنیت در کودکان می‌گردد.

عدم کنترل بعضی از عوامل تأثیرگذار بر دلبستگی نظیر وضعیت اقتصادی و تعداد فرزندان، از محدودیت‌های پژوهش حاضر بود. محدود کردن جامعه آماری به منطقه ۳ آموزش و پرورش تهران

References

- 1- Whiddon M. Parent emotional functioning, parent responsiveness, and child adjustment [PhD thesis]. Philosophy in psychology. University Graduate School. Florida International University; 2009.
- 2- Jacobson JW, Mulick JA, Rojahn J. (Eds.). Issues in clinical child psychology. Handbook of intellectual and developmental disabilities. New York (NY): Springer Publishing Company; 2007.
- 3-Berlin LJ, Ziv Y, Amaya-Jackson L, Greenberg MT. Duke series in child development and public policy. Enhancing early attachments: Theory, research, intervention, and policy. New York (NY): Guilford Press; 2005.
- 4- Grey IK, Yates TM. Preschoolers' narrative representations and childhood adaptation in an ethnographically diverse sample. Attachment & Human Development. 2014;16(6):613-32.
- 5- Busch AL, Lieberman AF. Mothers' adult attachment interview ratings predict preschool children's IQ following domestic violence exposure. Attachment & Human Development. 2010;12(6):505-27.
- 6- Thompson RA. Early attachment and later development: familiar questions, new answers. In: Cassidy J, Shaver PR, editors. Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications. New York: The Guilford Press; 2008.
- 7- Besharat MA, Tavalaeyan F, Asadi Saghandi MM. Relationship between attachment styles and emotional intelligence: mediating role of ego strength. Modern Psychological Research. 2016;11(44):22-47 [Persian].

- 8- Ghanbari, S. The effectiveness of parent-centered attachment education on reducing the anxiety syndrome of preschool children [PhD theses]. Psychology, Tehran: Faculty of Education and Psychology. Shahid Beheshti University; 2011 [Persian].
- 9- Nadali H, Besharat MA, Rostami R, Bahrami Ehsan, H. The effectiveness of mother-child attachment-based intervention in enhancing preschoolers' attachment security. *Evolutionary Psychology Quarterly: Iranian Psychologists*. 2016;12(48):343-54 [Persian].
- 10- Landry SH. The role of parents in early childhood learning. In: Tremblay RE, Boivin M, Peters RDeV, editors. *Encyclopedia on Early Childhood Development* [online]. Montreal, Quebec: Centre of Excellence for Early Childhood Development and Strategic Knowledge Cluster on Early Child Development; 2008.
- 11- Beckes L, Coan JA, Morris JP. Implicit conditioning of faces via the social regulation of emotion: ERP evidence of early attentional biases for security conditioned faces. *Psychophysiology*. 2013;50(8):734-42.
- 12- Doinita NE, Maria ND. Attachment and parenting styles. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2015;203:199-204.
- 13- Besharat MA, Jabbari A, Saadati M. Predicting children's attachment indices according to parental attachment: an intergenerational study. *Evolutionary Psychology Quarterly: Iranian Psychologists*. 2016;13(49):4-12 [Persian].
- 14- Follan M, McNamara M. A fragile bond: adoptive parents' experiences of caring for children with a diagnosis of reactive attachment disorder. *Journal of Clinical Nursing*. 2014;23(7-8):1076-85.
- 15- Shirvanian N, Michael T. Implementation of attachment theory into early childhood settings. *International Education Journal: Comparative Perspectives*. 2017;16(2):97-115.
- 16- Andrade SA, Santos DN, Bastos AC, Pedromônico MRM, Almeida-Filho Nd, Barreto ML. Family environment and child's cognitive development: an epidemiological approach. *Revista de Saúde Pública*. 2005;39(4):606-11.
- 17- Malekipour A. The role of environmental factors on the comprehensive development of children. *Preschool Education Growth Magazine*. 2014;6(1):18-22 [Persian].
- 18- Vadoudi S, Ghasemzadeh S, Yazdi SM. The effectiveness of a family-centered intervention on parent-child interactions and externalized problems of children with down's syndrome. *Scientific Journal of School of Public Health and Institute of Public Health Research*. 2018;16(3):255-68 [Persian].
- 19- Zeraati H, Nasimi F, Milan Dalee M, Shahinfar J, Momenizade A, Barfidokht A. The effect of family-centered care program on maternal attachment in mothers of premature infants. *Journal of Babol University of Medical Sciences*. 2017;19(6):22-27 [Persian].
- 20- Quinn K. Preparing children to enter pre-school and primary school. Translated by: Abedi A, Hesam M. Esfahan (NY): Publishing Neveshteh; 2016 [Persian].
- 21- Motahari M. Toy selection guide (with emphasis on psychology play). Tehran: Alborz; 2011 [Persian].
- 22- Read V. *Developing attachment in early years settings: nurturing secure relationships from birth to five years*. Hoboken: Routledge Ltd; 2014.
- 23- Aghajani T, Vakil Jabbarov R, Mustafayev M. The effect of playing on children's social skills: case of study: preschool children in tehran. *Journal of Iranian Social Development Studies*. 2014;6(3):97-104 [Persian].
- 24- Malekpour M, Nesai Moghadam. Effect of sandplay therapy on cognitive development of educable mentally retarded. *Research in Cognitive and Behavioral Sciences*. 2014;41(6):141-53 [Persian].
- 25- Sayehmiri K. *Applied biostatistics and research method*. Ilam (NY): Nowruzi Publishing; 2014 [Persian].
- 26- Waters E, Deane K. Defining and assessing individual differences in attachment relationships: Q-methodology and the organization of behavior in infancy and early childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. 1985;50:41-65.

- 27- Van IJzendoorn MH, Vereijken MJL, Bakermans-Kranenburg MJ, Riksen-Walraven JM. Assessing attachment security with the attachment Q-sort: meta-analytic evidence for the validity of the observer AQS. *Child Development*. 2004;(75):1188- 213.
- 28- Tabaeh-Emami SH, Nouri A, MalekPour M, Abedi A. Effectiveness of cognitive-behavior training for mothers on changing maternal behavior and child's insecure attachment. *Journal of Clinical Psychology*. 2011;3(11):7-16 [Persian].